

Кратка информација

за консултативниот извештај на Комитетот за платни и порамнувачки системи (CPSS) при Банката за меѓународни порамнувања (BIS) со наслов:

"Основен водич за развој на платниот систем"

Од страна на Комитетот за платни и порамнувачки системи (CPSS) при Банката за меѓународни порамнувања (BIS) во месец мај 2005 публикуван е консултативен извештај со општи насоки за развојот на платните системи. Како што е наведено од Претседавачот на CPSS во предговорот: "Нема единствен рецепт за развој на платните системи, но прашањата кои се појавуваат во процесот на реформа се во голем дел слични. Пример, Кој треба да биде инволвиран и кој треба да го иницира овој процес? Кои се приоритетите каде што треба да се инвестира и дали тие се базирани на солидно познавање на платниот систем? Кои се различните инфраструктурни потреби и кои се нивните институционални аранжмани за поддршка?"

Во овој консултативен извештај се вклучени 14 општи насоки за развојот на платните системи, придружени со објаснување и имплементација за секоја насока поединечно. Исто така, извештајот е поткрепен и со примери во конкретни земји и регионални примери што укажува на апликативната димензија на овој извештај на CPSS. Извештајот како што е наведено во неговиот предговор е отворен за коментари од сите заинтересирани страни. Општите насоки за развој на платните системи ќе бидат ревидирани од страна на работната група на CPSS на база на пристигнатите коментари. Во продолжение на оваа информација дадени се извадоци кои ја опишуваат и содржината на овој консултативен извештај.

1.1 Вовед

Целта на овој извештај е да им се помогне на земјите кои што го градат нивниот национален платен систем и на оние кои што сакаат да извршат понатамошна надоградба на системот со практичен водич за развојот. Извештајот содржи 14 општи насоки кои се базирани на искуствата од поширока група на централни банки од развиените и земјите во развој широм светот, како и на искуствата од Светската банка и ММФ, кои се однесуваат на развојот на платниот систем.

Централната банка и развојот на платниот систем

Развојот на националниот платен систем е значаен за финансиската стабилност и за монетарната политика на централната банка.

Централната банка е главен учесник во развојот на националниот платен систем. Таа вообичаено има разновидни значајни улоги во платниот систем. Имено, таа обезбедува сметки за плаќање и кредити, ги надгледува главните платни аранжмани, и е оператор, обезбедувач и корисник на различни платни сервиси. Преку овие улоги, централната банка стекнува широка перспектива за улогата на платниот систем во финансискиот систем и економијата и екстензивната експертиза на спецификите на платниот систем.

Елементи на националниот платен систем

Главни елементи на националниот платен систем се:

- платните инструменти, издадени да иницираат и насочат трансфер на средства помеѓу сметките на должникот и доверителот на финансиските институции;
- мрежните аранжмани за процесирање на платните информации и пренос на средства помеѓу институцијата -плаќач и примач;
- институции кои обезбедуваат сметки за плаќање, инструменти и услуги на потрошувачите и фирмите и организациите што ја оперираат платната трансакција, клириншки и порамнувачки мрежни услуги за наведените институции;
- пазарни спогодби, регулативи и договорни аранжмани за создавање, формирање на цена, испорачување и стекнување на различни платни инструменти и сервиси; и
- закони, стандарди, правила и процедури поставени од законодавците, судовите, регулаторите и платните организации што ги дефинираат и ги управуваат механизмите на процесот на платниот трансфер и однесувањето на пазарите на платни услуги.

Фактори, сигнали и трендови за реформа на националниот платен систем

Успехот на иницијативите за реформа и резултатите од развојот на националниот платен систем зависат од фактори на опкружувањето, економските фактори, финансиските фактори и факторите на јавната политика:

- демографските, географските и социјалните фактори се меѓу најзначајните **фактори на опкружувањето** кои формираат поединечни развојни иницијативи преку нивното влијание на потенцијалната побарувачка;
- **економските фактори** вклучуваат различни пазарни фактори како што се квалификувана работна сила и индустриски инфраструктури вклучувајќи ги оние за телекомуникации и транспорт;
- **финансиските фактори** се однесуваат на билансот на трошоци, ризици и користи на новите и итни платни инструменти и сервиси помеѓу провајдерите и корисниците кои донесуваат одлуки за инвестирање во развојот на овие сервиси;
- важните **фактори на јавната политика** се во корелација со законската регулаторна рамка за националниот платен систем и имаат водечко и изведувачко учество во различни пазарни платни сервиси.

Овие фактори треба да бидат земени во предвид при планирањето и имплементацијата на реформите на платниот систем со цел да помогнат за успешен и рамномерен процес на развој.

Општо, реформите во националниот платен систем се **сигнализирани** од:

- зголемената свест за ризиците во платниот систем и грижата за финансиската стабилност;
- одлуки за политиките во платните системи за усогласување со интернационалните стандарди за платни системи, понекогаш поврзани со учеството на земјите во регионална, глобална трговија и финансиските аранжмани;
- нов развој и зголемени потреби на корисниците во финансискиот и нефинансискиот сектор кои бараат нови, ефикасни и ефтини платни инструменти и сервиси;
- проширувањето на одговорностите на централната банка и потребите за плаќање.

Искуствата укажуваат дека развојниот процес на националниот платен систем не е секогаш рамномерен и ефикасен. Најголемите вообичаени проблеми за ефективен развој се:

- ограничена визија и водење на развој кој се должи на ограниченото сваќање на тоа од што е сочинет националниот платен систем;
- ограничено познавање на итните потреби за плаќање и системските можности;
- недоволна поддршка и обврска на учесниците која се должи на неадекватната консултација;
- ограничен развој на ресурси;
- правни, регулаторни, јавни и пазарни бариери за понатамошен развој на националниот платен систем.

1.2. Општи насоки за развојот на платниот систем

Постојат 14 општи насоки кои групирани заедно рефлектираат четири клучни димензии на развој на националниот платен систем:

- улога на банкарскиот сектор;
- ефективно планирање и имплементација на проекти;
- развивање на институционална рамка со цел да поддржи реформата на платниот систем; и
- дизајнирање на безбедна и ефикасна платна структура со цел да се излезе во пресрет на поединечните вонредни потреби на економијата на земјата.

A. Банкарски систем

Насока 1: Стави ја централната банка во центарот: *се должи на целосната одговорност за цврста валута, односно централната банка има централна улога во развојот на употреба на пари како ефективно средство за плаќање.*

Специфичната задача директно извршувана од централната банка во платниот систем варира од земја во земја. Во секој случај извршувањето на платниот систем е основен елемент за квалитетот на валутата и одтука следува дека треба да биде основна грижа на централната банка.

Ова природно ја сместува централната банка во центарот на развојот на платниот систем со бројни улоги: емитувач на пари, примарен креатор на ликвидност, меѓубанкарски порамнувачки агент, обезбедувач на платни сервиси, советодавач во законодавството, надгледувач, банкарски супервизор, катализатор и корисник. Функцијата на платниот систем треба да се рангира високо во агендата на одлучувачките тела на централната банка и да биде следена на повисоко ниво, на пример од заменик гувернерот.

Насока 2: Промовирај ја улогата за здрав банкарски систем: *сметките за плаќање, инструментите и сервисите достапни до крајните корисници се главно обезбедувани од банките кои натамуваат индивидуално, но често пати се јавува употреба од нив да натамуваат кооперативно како систем.*

Развојот на платниот систем генерално вклучува проширено учество на банкарските депозити во вкупната парична маса и зголемена експанзија на

улогата на банките како обезбедувачи на платните сервиси. Со цел адекватно да се поддржат повеќе од реформските иницијативи во националниот платен систем, банките треба да развијат сопствени внатрешни капацитети за платните сервиси на соодветен начин. Освен тоа, банките и овластените небанкарски обезбедувачи треба да се натпреваруваат во обезбедувањето на услуги на корисниците и во исто време да соработуваат како систем за развивање на брзи и функционални аранжмани за плаќања.

Б. Планирање

Насока 3: Препознај ја комплексноста: *Планирањето треба да се базира на разбирања на сите базични елементи на системот и на основните фактори кои влијаат на развојот.*

Централната банка и банкарската заедница треба да имаат широк поглед на факторите вклучувајќи развој на побезбеден и поефикасен национален платен систем. Платниот систем треба да биде гледан како целосен сет на инструменти, мрежи, правила, процедури и институции кои обезбедуваат циркулација на пари. Факторите кои влијаат на развојот вклучуваат иновации во дизајнот на платната инфраструктура, националната економска и финансиска структура и системски институционални аранжмани вклучувајќи легални рамки, пазарни аранжмани и регулаторен режим. Правилното разбирање на платниот систем не завршува со технолошкиот аспект. Тој вклучува фактори кои влијаат на промените во економското опкружување кои можат да влијаат на побарувачката и понудата на различни платни инструменти и сервиси.

Насока 4: Фокусирај се на потребите: *Идентификувај и раководи се од пошребите за плаќање на сите корисници во системот и од можностите на економијата.*

Еден ефикасен и постојан процес на развој на платниот систем треба да биде изграден врз тековни и предвидени потреби за плаќање на корисниците во економијата, како што се потрошувачите, владата, финансиските и нефинансиските бизниси. Овие потреби треба да бидат вреднувани наспроти тековните економски и технички способности во економијата да ги обезбедат бараните платни инструменти и сервиси во трошковно-ефикасен начин. Одтука развојот на квалификувани и образовани човечки ресурси е клучен за развојот на физичката инфраструктура на економијата, како што се телекомуникацискиот и транспортниот систем.

Насока 5: Постапи јасни приоритети: *Стратегиски планирај ја и постапи приоритетите за развој на платниот систем*

Стратегискиот пристап е оној кој го дефинира и оформува крајот и го констатира или визионира националниот платен систем, поставува јасни приоритети, базирани на потребите на корисниците и можностите на економијата. Стратегискиот план исто така вклучува и опис на правилата на клучните играчи и концептуелен дизајн на сите релевантни елементи на системот. Кога планот ги дефинира карактеристиките на идниот систем, не е возможно да се направи се во исто време. Највисок приоритет треба да се даде на воведувањето на високо софистицирана технологија. Планот треба да одреди кои елементи од постоечкиот систем можат да бидат пристап за идниот развој. Развојот на платниот систем е примарно еден еволуционен процес кој често го реконструира постоечкиот платен и финансиски систем со цел да развие нови инструменти, инфраструктури и институции.

Насока 6: Имплементацијата е клуч: обезбеди ефективна имплементација на стратешкиот план.

Успехот на реформите на платниот систем клучно зависи од ефективната имплементација на стратешкиот план. Имплементациониот процес треба да биде разгледан како клучен дел од планот. Ефективната имплементација вклучува обврзување на сите учесници, соодветни управувачи на проекти, добро дефинирани испорачувачки и прогресни директиви, реално управување со ресурси финансиска стратегија и добро дефинирана изведена стратегија. Имплементацијата не може да биде ефективна без фокусирано внимание и цврста мотивација во највисокиот ранг на централната банка и останатите учесници.

В. Институционална рамка

Насока 7: Промовирај го развојот на пазарот: експанзијата и зајакнувањето на пазарните аранжмани е клучниот аспект во еволуцијата на платниот систем.

Развојот на платниот систем е нормално карактеризиран со потпирање на пазарните аранжмани. Конкурентските пазарни аранжмани се инструмент за ефикасно и сигурно производство, испорака и тарифирање на различни нови и постоечки платни инструменти и сервиси за корисниците. Развојот на пазарните аранжмани исто така бара степен на соработка помеѓу пазарните учесници во полињата како што се дефинирање на стандарди, организација на кружни и операциони процедури. Освен тоа поединечните пазарни аранжмани за платни инструменти и сервиси се карактеризираат согласно нивниот степен на соработка и конкуренција.

Насока 8: Вклучи ги релевантните учесници: охрабри развој на ефективна консултација помеѓу релевантните учесници во платниот систем.

Консултацијата е критична за ефективна соработка помеѓу групите на учесници. Помага да се основа разбирање за потребите, можностите и интересите на различните страни инволвирани во системот. Структурната консултација треба да основа доверба и ниво на обврска кое е критично за развојот на платниот систем и е неопходно за имплементирање на плановите и поставување на ефективни пазарни аранжмани. Вклучувањето на релевантните учесници во поделбата на информации, консултацијата и соработката ја олеснува координацијата помеѓу централната банка и останатите клучни играчи во случајните промени во платниот систем и иницијативите во политиките во доменот на платните системи. Вклучувањето е особено важно за кооперативните иницијативи, како што се оние за поставување на технички и оперативни стандарди.

Насока 9: Соработувај со останатите авторитети: ефективно надгледување на платниот систем од страна на централната банка бара соработувачки аранжмани со останатите авторитети.

Централната банка го надгледува платниот систем. За ефективно вршење на оваа функција, соработката со останатите авторитети и регулаторни агенции кои влијаат на развојот на националниот платен систем е неопходно. Во нејзината надгледувачка функција централната банка мониторира и дефинира

клучни точки на развојот на националниот платен систем со поглед на нивните импликации за системска безбедност и ефикасност. Останатите агенции во јавниот сектор како што се банкарската супервизија, регулатори за хартии од вредност, конкурентски авторитети и авторитети за заштита на потрошувачи можат да имаат регулаторен интерес и влијание на политиката на развојот на платниот систем. Аранжманите помеѓу централната банка и овие останати агенции за размена на погледи и соработка за важни прашања, координацијата може да помогне за да се осигури безбеден и ефикасен развој на системот.

Насока 10: Промовирај правна сигурност: *развивај транспарентна, разбирлива и здрава правна рамка за системот.*

За да се постигне ефективностa потребно е пазарните аранжмани, надгледувањето и регулаторните режими, оперативните правила како и процедуралните и организациони инфраструктурни карактеристики во целиот систем да бидат поставени во здрава правна рамка која ќе обезбеди правна сигурност и намалување на ризикот.

Г. Инфраструктура

Насока 11: Малопродажба- дај поголем број избори за повеќе луѓе: *прошири ја покриеноста и изборот на безготовински платни инструменти и услуги достапни до крајните корисници преку експанзија и подобрување на инфраструктурата.*

Развојот на националната економија генерално ја зголемува побарувачката за поголема палета на инструменти и услуги за безготовински мали плаќања. Ова може да биде обезбедено преку постојани, безбедни и ефикасни инфраструктурни аранжмани за трансакции, клиринг и порамнување на малите плаќања на безбеден и ефикасен начин. Вниманието треба да биде насочено кон зголемување на пристапот на дел од популацијата за платни инструменти и сервиси, како и зголемување на расположливоста на различните платни инструменти и сервиси за мали плаќања на ефтин и ефективен начин.

Насока 12: Големи плаќања - работните потреби водат, технологијата следи: *развивај систем на плаќања со големи вредности базиран примарно на поштебиите за финансиските пазари и расходи на временско-критичните меѓубанкарски плаќања.*

Изборот на системот за плаќања со големи вредности е еден од најдобрите кој може да излезе во пресрет на меѓубанкарските плаќања поврзани со големи вредности и временски-критичните бизнис, финансиски и други меѓубанкарски трансакции. Тој не треба да биде единствен со најсофистицирана технологија. Како што се зголемува волуменот на плаќањата со големи вредности и временски-критичните плаќања, порамнувањето во текот на денот со централните банкарски пари претставува нужност. Овие типови на плаќања бараат специјализирани инфраструктурни сервиси да го содржат системскиот ризик за трансакторите кои се предоминантно финансиски институции. Ова е избор помеѓу различните типови на системи на плаќања со големи вредности кој треба да биде целосно во склад со CPPS-базичните принципи.

Насока 13: Хартии од вредност - планирај ги системите за хартии од вредност и платните системи заедно: *координирај развој на инфраструктурите за хартии од вредност и плаќањата со големи вредности.*

Системите на хартии од вредност и платните системи се меѓусебно зависни. Со цел да се постигне DVP, порамнувањето на трансакцијата на страната во системот за порамнување на хартии од вредност е услов за порамнување на трансакцијата на паричната страна во системот за плаќање со големи вредности. Паралелно со ова, кредитните екстензии во големите плаќања се често пати зависни од обезбедувањето на колатерал, преку системот за порамнување на хартии од вредност. Интеракцијата помеѓу овие инфраструктурни аранжмани треба да биде трошковно-ефикасна, доверлива и безбедна. Освен тоа, финалното време на еден систем треба да биде конзистентно со финалното време на другиот систем. Како резултат на ова инфраструктурите за хартии од вредност и системите за големи плаќања не можат да бидат развиени во изолација еден од друг, и инфраструктурата на хартија од вредност треба да биде развиена така што да биде целосно во склад со CPSS-IOSCO препораките за системите за порамнување на хартии од вредност.

Насока 14: Мали плаќања, големи плаќања и хартии од вредност- координирај го порамнувањето: *координирај процес на порамнување на основните системи со цел ефективно управување со меѓусебните потреби за ликвидност и ризици при порамнувањето помеѓу нив.*

Со развојот на инфраструктурата за малите плаќања, порамнувањето на хартиите од вредност и платниот систем за плаќањата со голема вредност, финансиските институции стануваат учесници во нив. Порамнувањето во еден систем може да влијае на сигурноста и ефикасноста на другите. Институциите вообичаено ги координираат и интегрираат процесите на порамнување во основните инфраструктури за подобро управување со ликвидноста и ризикот при порамнување кој може понатаму да ја зголеми меѓузависноста на системите. Иако координаните процеси на порамнување на овие системи можат да ја подобрат целосната трошкова ефикасност во меѓубанкарските трансфери и да добијат порамнувачка финалност со централнобанкарски пари, потенцијалните вкрстени-системски ризици од поголемата координација и интеграција: правни, оперативни, финансиски и системски ризици треба да бидат мониторирани и добро управувани.